

Bajkama i pričama do stvarnosti (Fairytale to reality - Storytelling workshop)

Elvira Koić

Sažetak

Autori rezultatima i pregledom stručne literature, ukazuju na terapijsku vrijednost pripovijedanja, čitanja bajki i priča, improvizacije i dramske ekspresije, kao specifičnih medija koji predstavljaju već dokazan kompleks metoda i tehnika u prevenciji poremećaja u ponašanju i funkcioniranju djece i mladih, te skupina stanovnika izloženih rizičnim činiteljima za suicidalnost i štetno ponašanje. Pripovijedanje ili čitanje najčešće se koristi kao uvod u razgovornu ili hipnoterapiju, kao motivacijski sadržaj na tematskim skupovima malih i velikih terapijskih skupina, u tretmanu poremećaja ponašanja i poremećaja spavanja. Ono je jednostavan i učinkovit način kako naš svjesni, kritični i logični um može pristupiti izvorima nesvjesnih emocionalnih dijelova, koji su često arhetipski i predstavljaju dijelove kolektivnog nesvjesnog. Tako se olakšava integracija ličnosti, produbljuje svjesnost i olakšava uvid, kao i kognitivno razumijevanje, te potiče bihevioralna promjena. Kreativnost koju nude bajke, mogućnost identifikacije, nuđenje uvijek pozitivnih ishoda smanjuje osjećaj beznađa, a posebno kod djece razvija maštu i duboko implementira nadu tj. pozitivnu percepciju i perspektivu budućnosti, što je moćan zaštitni i preventivni faktor koji znatno smanjuje rizik.

Pripovijedanje i filmoterapija dio su terapijskih radionica pripovijedanja priča i bajki, koje su organizirane tijekom sociookupacionih aktivnosti u sklopu redovnog programa Dnevne bolnice Odjela psihijatrije Opće bolnice u Virovitici. Sudionici radionica su ratni veterani liječeni od PTSP-a.

Istraživanje je nastalo nakon dvogodišnjeg provođenja projekta ženskog Lions Cluba Vereucha iz Virovitice "Bajkama do stvarnosti-Igračka za prijatelja", u kojem su sudjelovala djeca čiji su roditelji liječeni od PTSP vezanog uz rat, bolesti ovisnosti o drogama ili alkoholu, djeca dijabetičari, djeca koja su trenutno liječena na Odjelu za dječje bolesti Opće bolnice, u Virovitici i djeca iz Udruge slijepih iz Virovitice.

Projekt i ovo istraživanje dio su znanstvenog projekta Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske (MZOŠ-No. 108-0982560-0257), kojeg pod nazivom "Prediktivni modeli u zdravstvu", vodi doc.dr.sc. Zdenko Sonicki, dr.med.

Ključne riječi: sustav podrške, prevencija, poremećaji u ponašanju, suicidalnost, PTSP, psihotrauma, veterani, djeca, psihoterapija, dramske tehnike, bajke, pripovijedanje, priče, biblioterapija, filmoterapija, mediji, velika grupa, sociookupaciona terapija

Abstract

The background: This paper presents the application of drama techniques – reading fairy tales - in small creative socialisation groups as a potentially complex of methods and techniques in preventing behavioural and functioning disorders in children and young people exposed to high-intensity risk factors during their growth, development, maturation and socialisation. The aims of study: The possibility of applying dramatic expression in working with children and young people with special needs because of their psychophysical or educational difficulties. The methods used: In this paper, the experiences of applying drama techniques acquired in the two-year work as part of the program "FAIRY TALES THERAPY" with a population of children and young people with special needs. Summarize the results The results of a permanent evaluation of the work of small creative socialisation groups, obtained through quantitative analysis, by using evaluation scales and qualitative analysis, and through diaries recording the work of these groups, show that the elements of educational theatre as additional techniques can fit particularly well into the existing system of prevention. The conclusions: The experiences of the leaders of these groups also show the powerful effect that dramatic expression has had on numerous elements, like changing the perception, attitudes and behaviour of children with special needs who are exposed to additional high risks. Working with fairy tales offers the possibility to view imagination, not only as a defence mechanism, flight from reality, or a distortion of reality, but also as an expression of creativity and health, arising from hope, and offering a more positive perspective. Is an effective way to by-pass the critical, logical, conscious factor and access the original unconscious emotional parts, we can better facilitate personality integration at a feeling level of mind.

Key words: support system, prevention of behavioural disorders, small creative socialization groups, children with special needs, drama education, drama techniques, Fairy tales, story, storytelling

Uvod

Pripovijedanje (Storytelling) je drevna umjetnost premještanja događaja u jezik, riječi, slike i zvukove uz improvizacije i izmišljanja. O dalekoj povijesti pripovijedanja svjedoče škrabotine i crteži na spiljama, koji pričaju priče, kao i crteži u kratkotrajnim medijima pijesku, lišću, bambusu, kamenu, glini, bjelokosti, lončarstvu, u kompleksnom tetoviranju (tatooingu) ljudske kože. Te priče govore i o rodoslovlju, pripadnosti određenoj društvenoj grupi i statusu. Ljudi su u svim vremenima i mjestima pričali priče. Prvi oblici pričanja priča bili su usmeni u kombinaciji s gestama i mimičkim izrazom lica., prenošeni od koljena do koljena i preživljavali su isključivo na sjećanju pripovjedača, kao sredstvo zabave, obrazovanja i ubrizgavanja moralnih vrijednosti, pa tako svaka kultura ima svoje priče, legende i svoje pripovjedače. Kako se stvarao jezik, simboli i pismo, stabilni prijenosni mediji čuvali su priče koje su prepisivane i razmjenjivane. Razvoj tehnologije mijenja i alate dostupne pripovjedačima. Sada se čuvaju na filmu, u elektronskim i digitalnim oblicima. Danas je zabavna industrija izgrađena upravo na temeljima sofisticiranog multimedijalnog pripovijedanja (1). Govoreći o Majstoru parabole i prisposobi u pričama iz Biblije Boyer je rekao da "je najkraća udaljenost između ljudskih bića i istine - priča" (2), a Reynolds Price smatra da je zvuk priča dominantan zvuk naših života, nužan za preživljenje vrste(3).

Od Salomona i Nasreddina, pripovjedači kombiniraju elemente različitih vještina i koriste moderne, tradicionalne, izvorne ili povijesne materijale. Neki pojedinci su vještinu pripovijedanja razvili do razine umjetnosti, uz uključenje tjelesnih kretnji, vokala i vizualizacije tj. stvaranja unutrašnjih slika, poticanja mašte i emocionalnih odgovora publike.

Učitelj koji donosi više priča, primjera ili različitih gledišta u svoja predavanja je uspješniji od drugih koji samo nižu činjenice, a posebno su uspješni oni koji uspijevaju postići uživanje učenika u sadržaj tako da se osjećaju kao da su i sami dio priče i grade je do kraja, tj. rješenja zadanog problema (4). Neka popularna književna djela nastala su na način da je pripovjedač ponudio perspektivu kroz koju doživljavamo glavni lik izvana i iznutra istovremeno, uz to što je čitatelju pružen stalni osjećaj prisutnosti pripovjedača kao treće osobe koja priča priču i tako uključuje čitatelja (npr. F. Scott Fitzgerald "Veliki Gatsby"). To je slično ne-linearnosti života prema Davidu Grubinu, koji napominje da zapravo u svakom trenutku živimo u prošlosti, dijelom u sadašnjosti, i još više u budućnosti, uz stalne flashbacks epizode prisjećanja i subjektivni doživljaj objektivnih događanja. Filmski režiser Kurosawa prišao je tom problemu u filmu "Rashomon", kompleksnoj priči o konfliktu interesa. Četiri različite osobe su uključene u ubojstvo, a kako imaju različite osobne interese, tako su i različite priče o tome što se dogodilo (1).

Improvizacija i nastup pripovjedača nisu **psihodrama**, ali su bliski i toj tehnici. Psihodrama je akcijski oblik grupne i individualne scenske psihoterapije, specifična psihoterapijska, dijagnostička i edukativna tehnika izrasla iz grupne psihoterapije. Osmislio je i razvio bečki liječnik Jakob Levy Moreno 20-ih godina 20. stoljeća. Pogodna je za osobe koje pate od različitih inhibicija ili imaju teškoća u izražavanju emocija, kod osoba koje pate od težih psihičkih poremećaja, a posebno je vrijedna u edukativnim treninzima u okviru organizacijske psihologije, u marketingu te u koordinaciji ljudskih potencijala. Temelji se na igri i spontanosti. Životne se situacije odigravaju na improviziranoj ili zamišljenoj pozornici/sceni uz pomoć psihodramskog terapeuta, koterapeuta i/ili ostalih članova grupe. Zadani dramski tekst ne postoji, nego se prizori iz života "igraju" onako kako ih osoba sama doživljava. Dramska improvizacija osigurava emocionalnu interakciju, a igra omogućava razumijevanje protagonistovih fantazija i želja. U igri dolazi do zadovoljenja potreba za eksperimentiranjem u različitim ulogama i ponašanjima, a osim olakšane mogućnosti razumijevanja motiva, osjećaja i niza intrapsihičkih procesa, osobe-sudionici psihodrame dobivaju i veoma važno korektivno emocionalno iskustvo u interakciji s drugima. Psihodrama je poput sna i igre. Pritom osobe na sceni otkrivaju svoje osjećaje, misli, ali i situacije iz vlastite prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Stječe se svijest o vlastitim problemima i problemima drugih, o uzajamnosti u grupnom radu, o načinima kako bolje razumjeti sebe u kontaktu s drugima i kako međuljudske odnose promijeniti na bolje te pokušati riješiti vlastite unutarnje konflikte. Gube se iluzije o sebi i drugima (5).

Pripovijedanje može biti i dio aktivnosti uokvirenih pod pojmom socioterapije, ako na taj način pristupimo lječidbenom procesu (6). **Socioterapija** je definirana kao metoda, odnosno skupina različitih aktivnosti koje se primjenjuju u fazi resocijalizacije odnosno rehabilitacije psihijatrijskih bolesnika, s temeljnim ciljem motiviranja i uključivanja bolesnika u vlastito liječenje. Možemo je shvatiti i kao rekonstruktivnu terapijsku metodu koja pojedincu omogućuje kvalitetnije emocionalno sazrijevanje kao i poboljšanje relacija u odnosu na društvenu sredinu. Socioterapija tako djeluje i na bolesnika i na njegovu svekoliku okolinu, posebno obiteljsku i radnu, u kojoj boravi prije i poslije hospitalnog liječenja. Socioterapijske su metode: terapijska zajednica, okupacijska i radna terapija, posjeti muzejima i izložbama, izleti u prirodu, biblioterapija, terapija glazbom, psihodrama, ples, gledanje filmova i televizijskog programa kao i kazališnih predstava, šport, rekreacija i drugo (7).

Odvija se najčešće u skupinama koje čine pojedinci sa relativno sličnim problemima i terapeut voditelj. Klijentima se pruža stručna pomoć u naporu za razumijevanjem svojih postupaka i ponašanja te sagledavanje uzajamnih reakcija u odnosu na druge sa kojima se susreću. Socio-okupacioni i radni terapeut koristi grupne procese kako bi efikasnije modificirao ponašanje, mišljenja i emocije svakog svog klijenta (8).

Pojam **biblioterapije** tj. uporaba literature i poezije u terapijskom procesu, definiran je kao "proces dinamičke interakcije između osobnosti čitatelja i literature". Cilj uporabe biblioterapije kao grupne terapije je poticanje promjena u ponašanju pojedinca. Pokazala se uspješnom kod osoba svih uzrasta, u tretmanu ljudi sa emocionalnim problemima ili mentalnim bolestima i kod zdravih ljudi doživljavaju literaturu kao sredstvo osobnog rasta i razvoja. Čitanjem didaktičkih, edukativnih i tekstova imaginarnih sadržaja (poezija, priče, drame), nastoji se potaknuti čitateljevo samoprepoznavanje u pročitanoj tekstu, te verbalizacija emocionalnog doživljaja. Korištenje teksta kao okidača za izazivanje emocija, omogućuje pojedincu da čuje iskustva drugih članova grupe, njihov doživljaj i interpretaciju istog sadržaja i situacije. Na taj način biblioterapija može dovesti do promjene u intelektualnom, psihosocijalnom, interpersonalnom, emocionalom i bihevioralnom dijelu osobnosti. Borovečki i suradnici su pokušali prikazati koliko je biblioterapija prihvaćena kao metoda terapije, a posebno koji su to tekstovi potaknuli osobe s iskustvom psihotraume da verbaliziraju svoje emocionalne doživljaje (9).

Pripovijedanje se razlikuje od biblioterapije, jer je pripovjedač slobodan od napisanog teksta i tako to postaje forma umjetnosti improvizacije, ponekad slična glazbi ili plesu. U originalnim izvedbama, pripovjedač možda ne zna cijeli tekst, ali zato čini niz improvizacija pa priča dobiva uvijek različit oblik početka, zapleta i kraja. Slušač vizualizira znakove pa i on improvizira stvarni tekst. Tako ni jedna usmena priča nije ispričana na isti način. U pripovijedanju je uz pripovjedača koji prikazuje neko iskustvo, uvijek vrlo važna i publika, koja prima poruke i stvara osobne mentalne slike od riječi koje su čuli i gesti koje su vidjeli. Tako publika postaje ko-kreator umjetnosti pripovijedanja. Mnoge tradicionalne priče ponavljaju se gotovo do 90% istovjetnosti s najranijom pričom, tek s ponekom riječi zamjene, jer su usmene priče građene na frazama koje su stvarane godinama. Ponekad je pripovjedač u dijalogu s publikom, podešavajući njihove riječi tako da ogovara na trenutačne zahtjeve i upite (10).

Pripovijedanje djeluje snažnije od gledanja filma, jer poruke, slike i misli poput pozitivnih ili negativnih uspomena mogu dovesti do dubljih problema koje imamo. Likovi u pričama prolaze kroz sukobe koji su zajednički za većinu nas pa pronalaze nove načine rješavanja konflikata. Prije rješavanja problema likovi ponekad prolaze vrlo teške životne situacije, no uvijek pronađu način da ih slome i oslobode se. Priče su po svojoj prirodi jednostavne pa naš analitički um i kritička svijest može uživati u odmoru koji joj daje jednostavnost. To je zbog toga što one razgovaraju s našim nesvjesnim i pred-svjesnim dijelovima, koje ne razumiju složenost. Djeluju poput lijepe uspomene ili od ranije naučene lekcije. No što ih više slušamo, dublje poruke stižu u naš um. Tako čak i oni koji ne vole slušati jer misle da su priče previše simplificirane imaju koristi (11).

Pripovijedanje možemo koristiti i u svakodnevnom razgovoru sa bolesnikom, ako ponekad dozvolimo pomak iz klasičnog medicinskog konteksta koji zahtijeva strukturirana pitanja kroz vođeni intervju. Na primjer, ako postavimo pitanje: "Pričajte mi o svome životu", tada pripovjedač postaje autobiografski narator, koji će uglavnom pričati o svojim subjektivnim doživljajima raznih događaja koje je procijenio važnim, selektivno uključivati ili izostavljati informacije, a ponekad i logičke argumente (12). To je različito od konvencionalnog pristupa koji prekidamo specifičnim pitanjima strukturiranim za potrebe otkrivanja dijagnoze. (Izmjereno je da pacijenti imaju prosječno 18 sekundi razgovarati prije nego budu prekinuti od liječnika). Pioniri ovog pristupa su Kleinman i Bruner (13, 14). Međutim, od obiteljskih liječnika se ne očekuje da budu nadležni za otkrivanje kompliciranih emocionalnih procesa jer to nije dio ugovora liječnik-pacijent, dok na susret sa psihoterapeutom dolaze pripremljeni za duboko samo otkrivanje do dna konflikata i problema (6).

Bez obzira na naše emocionalno ili psihičko stanje, priču treba slušati duboko opušten, onda kada smatramo da je pravo vrijeme za to. Slušajući bajke nekim ljudima se spava ili se osjećaju umorni, posebno ako se koncentriraju na priču ili pripovijedanje. Zato se one mogu koristiti kao dio indukcije u tehnikama duboke relaksacije ili hipnoze, pa se najčešće i pričaju djeci pred spavanje. Tako se mogu koristiti i kod osoba s poremećajem spavanja (15).

Drugi se uzbude nakon slušanja bajke. Zato se bajke preporučuju i kako bi dale nadu, pozitivnu motivaciju i razmišljanja o životu. Ako nas materijal zabrine u kontekstu naše osobne povijesti ili trenutne životne situacije, to je znak da možda treba na njemu terapijski poraditi (16). Neki čitaju uvijek istu bajku ili nekoliko istih, ovisno o identifikaciji, dok drugi biraju uvijek neku drugu bajku, poput prof. Božene Galoić Cigit, koja svoje terapijske zahvate s oboljelima od bolesti ovisnosti često počinje pričanjem zen priče (17), a dr. Branka

Branka Kandić Splavski u Osijeku čita uglavnom bajke i priče koje je sama napisala (18), kao i Draga Vranješ Vargović i Snježana Lančić Prpić u Virovitici (19).

Bajkoterapija i djeca

Upravo su pripovjedači inspirirali dvogodišnji projekt ženskog Lions Cluba Vereucha iz Virovitice pod nazivom "Bajkama do stvarnosti – igračka za prijatelja". Ono je započelo pripovijedanjem bajki skupinama djece i mladih koji su izloženi rizičnim činiteljima visokog intenziteta u njihovom rastu, razvoju, sazrijevanju i socijalizaciji, djece s posebnim potrebama zbog psihofizičkih ili odgojnih poteškoća, djece i mladih smještenih u institucije. Pripovjedačica je glumica gradskog kazališta Snježana Lančić Prpić. U priče je uključivala djecu koji su kroz predstavu uz kazalište lutaka i sami postali pripovjedači. Bile su to Božična bajka "Polje milosrđa", Ivane Brlić Mažuranić, "Bijeli klaun", "Zec i jež", "Ivica i Marica" i "Maca Papučarica". Rad s bajkama nudi mogućnost za razvoj imaginacije, mašte, ne samo kao mehanizam obrane, bijega od stvarnosti ili izobličene stvarnosti, već i kao izraz kreativnosti i zdravlja, koji proizlaze iz nade jer nudi više pozitivnih perspektiva, pa dovodi do promjene percepcije, stavova i ponašanja. Učinkovit je način za svojesvrni by-pass između kritičnog, logičnog i svjesnog prema izvornim nesvjesnim emocionalnim dijelovima, čime se olakšava integracija ličnosti i osjećajne razine svijesti. Elementi odgojnog teatra i pripadajuće dramske tehnike mogu se lako i dobro uklopiti u postojeći sustav prevencije poremećaja ponašanja, a s tim i suicidalnosti kod djece i mladih (20).

Dr.sc. Courtney Johnson, klinička je hipnoterapeutkinja sa Duke University, koja je osmislila i razvila Terapiju bajkama i pričama, kao jedinstven način spajanja kliničke vrijednosti hipnoze sa aspektima pripovijedanja. Ovaj moćan alat može se upotrijebiti kako bi se omogućilo pojedincu smirenost, povećanje pozitivnih razmišljanja i sposobnosti za rješavanje konflikata i sukoba povezanih s prošlošću te povećanje osobnog rasta. Terapija traje minimalno 90 minuta, što uključuje indukciju i priču (jedan sat) te minimalno 30 minuta za obradu reakcija slušača nakon toga, u prostoru u kojem su blokirana ometanja i prekidanja iz vanjskog svijeta. Izabiru se priče sa temama koje su zajedničke većini ljudi, poput životnih iskustava prevedenih u priče, s tim da svaka treba imati uvjerljivi sretan kraj. To je važno jer smo naučeni očekivati negativni ishod kao vjerojatniji. Priče mogu djelovati i kao vodiči, o tome što očekivati u nepoznatim situacijama i mogu utjecati na način kako se ponašati.

Pozitivna iskustva nas uče trajno očekivati pozitivne rezultate događanja u kojima sudjelujemo, kao prirodni ciklus. One povećavaju pozitivna očekivanja, pa nam je i budućnost mirnija jer je sretan kraj izvjesniji. To iskustvo maksimalno utječe na naš život u sadašnjosti, jer ono što očekujemo da će se dogoditi najčešće se i dogodi (Murfijev zakon). Bajke imaju lječidbeni potencijal i terapijski učinak. Za neke to može biti period povišenih osjećaja, elacije, koji dovodi do snažne i neobične produktivnosti nakon slušanja. Većina osoba misli pozitivno nakon slušanja bajke i osjeća njene efekte cijelog dana. Oko 80% osjeća pozitivne učinke, ostatak neutralne, a manje od 5% slušača ima negativne reakcije na slušanje bajki. Uglavnom su svi fokusirani na umirujuće i pozitivne poruke. Samo ponekad neki se osjećaju tužnima, tj. reakcija slušača je poput negativne nuspojave (21).

Pripovijedanje i veterani oboljeli od PTSP-a

Osim djece i mladih, druga ciljana rizična skupina terapije pripovijedanjem bili su i veterani Domovinskog rata liječeni zbog kroničnog posttraumatskog poremećaja. U okviru socioterapije koja je provedena kroz Dnevnu bolnicu, velikoj grupi veterana prikazivan je dokumentarni film "Tunel" koji je spontano snimljen tijekom svega tri dana, pod radnim naslovom "Moj tata poslije rata", u namjeri članova PTSP Kluba iz Virovitice da kažu nešto o nevidljivim patnjama koje je rat donio njima i njihovim obiteljima. Režiserka Marina Tetarić-Prusec je tim snimljenim materijalom pokušala odgovoriti na pitanja što je PTSP, kako se manifestira, tko su ljudi oboljeli od PTSP-a, kako svladavaju svoje teškoće, kakav je odnos psihijataru, kako ih doživljava okolina. Poruka je filma kako cijele obitelji u kojima je bolesnik liječen od poslijetraumatskog stresnog poremećaja prolaze kroz svojevrsan tunel s neizvjesnošću hoće li i kako izaći iz njega (22).

Film je specifični medij, blizak pripovijedanju, uz uključenje brojnih emocionalnih elemenata, koji se nižu manje ili više sofisticiranim i logičnim slijedom od početka do kraja, sa smislom i značenjem, prikazani uglavnom manje ili više prihvatljivim načinom. Priče ispričane u filmovima mogu biti uprizorene na različite načine, animacijom, s bojom i bez boje, u obliku različitih žanrova igranog filma, uz uporabu manje ili više specijalnih efekata. Od 1937.godine kada je nastala Disneyeva "Snjeguljica i sedam patuljaka", bajke se često prikazuju animacijom, a namijenjene su uglavnom djeci. Slično je s pričama koje su filmska obrada običnih životnih priča ili poznatih stripova i likova različitih fantastičnih junaka. Film je izvrstan didaktički sadržaj koji se može upotrijebiti i u terapijskom procesu. Primarni fokus filma u dijagnostičkim i terapijskim postupcima temelji se na mislima, emocijama, ponašanju i motivaciji čovjeka, što je osnova i drugih psihoterapijskih procesa, a emocionalni odgovor gledatelja je polazište dijagnostičkog i terapijskog procesa. Isti sadržaj, dijaloz i

likovi različito utječu na članove grupe, ovisno o njihovom fokusu na karaktere i događaje u filmu, rezultirajući emocionalnim odgovorom u skladu s njihovom percepcijom. Promatrajući njihove reakcije mogu se detaljnije opservirati osobne vrijednosti, kognitivne sposobnosti, kritičnost i način rješavanja postavljenog problema pojedinaca, ovisno o aktualnom psihičkom stanju (23).

O bajkama i njihovoj povijesti (24)

Bajke ili vilinske priče su su izmišljene priče koje obiluju čarolijama i personificiranim arhetipskim karakterima i motivima (prinčez, djevojke, najmlađi sin, zmajevi, opake mačeha, heroji, dobre bake i majke, čarobnjaci, vile, goblini, patuljci, trolovi, vještice, divovi, životinje i ptice govore, gore su staklene, a česte su zabrane koliko i lomljenje zabrana). U suvremenom govoru pojam se koristi za opisivanje nečega što je sadrži radost i sretni kraj (happy ending - "kao u bajci koja je sretno završila"). U kulturama gdje se zlodusi i vještice doživljavaju kao doista moguć i pripovjedač i slušatelj priču vide kao povijesni realizam, pavanje sa legendama. Međutim za razliku od legendi i epova, bajke se samo površno drže religijskih i stvarnih mjesta i događaja, već "jednog neodređenog vremena" u kojem se nešto dogodilo, u nestvarnom svijetu, neodređenog lokaliteta, popunjena predivnim bićima. U toj nikad zemlji (never-land), ponizni heroj ubija protivnika, dobiva kraljevstvo i ženi prinčezu. Znakovi i motivi bajke su jednostavni i arhetipski. Povjesničari su otkrili ove forme u svakoj kulturi, uglavnom kao usmene bajke. Termin "bajka" (bajkovita priča) prvi put je opisala Madame d'Aulnoy 1697.g. kao "conte de fees", od kud je nastao i engleski pojam "bajka" (fairy tale). Starije su bajke bile namijenjene odraslima, a tek postepeno se sve više vezuju uz djecu, uglavnom od kako su braća Grimm svoje bajke izdali pod naslovom "Dječje i kućne bajke". Nove bajke pišu se i danas, kao osobita književna vrsta kod koje se čudesno i nadnaravno isprepleće sa zbiljskim na takav način da između prirodnog i natprirodnog, stvarnog i izmišljenog nema pravih suprotnosti. Odsutna je psihološka karakterizacija, likovi su ustaljeni, prisutan je polaritet dobra i zla te nesputana moć želje i mašte nad stvarnošću. Neki književnici su postali poznati upravo kao pisci bajki, poput braće Grimm, Hansa Christiana Andersena i Oscara Wildea, a u Hrvatskoj su slavne bajke Ivane Brlić Mažuranić.

Razlikuju se: tradicionalna priča – izražena kao mit, legenda, dio folklor; potom kratka priča u prozi ili stihu (Fable) – u kojoj su antropomorfizirane ljudske kvalitete predmeta, biljaka, životinja ili prirodnih sila. To je razlikuje od prisposode (parabole) – koja isključuje "objekte bez duše", a prozom ili stihom kratko ilustrira neku moralnu ili vjersku poruku. Apologija (Apologue) je kratka priča ili alegorija, u kojoj se pretjerano ističe korisna lekcija ili moralna doktrina kao važnije od pripovjednih detalja. Za razliku od parabole nose je životinje ili biljke. Priče sadrže zabavne biografske incidente, anegdote, nastale na osnovi stvarnog života neke stvarne osobe, u stvarnom mjestu. Njima se predstavljaju likovi, karakterne osobine ili se pokušava postići uvid u nešto bitno. I "bajke" i "životinjske priče" imaju fantastične elemente, neki zadatak, elemente zapleta, uz prisutnost životinja koje razgovaraju i kada je životinja jasno maskirano ljudsko lice, te napominje kako prisutnost magijskog u priči ne čini bajku. Neki preferiraju korištenje njemačkog pojma Märchen (što doslovno znači "priča") koje se odnose na žanr, a J.R.R. Tolkien se slaže s isključenjem "fairies" iz definicija te određuje bajke kao priče o avanturama ljudi u "Faërie", zemlji bajki, bajkovitih prinčez, patuljaka i drugih vrsta čarobnih ljudi, no u istu skupinu uključuje i priče koje ne sadrže magiju i neka djela iz žanra fantastike ("fantasy"). Usmene priče dijele se u dvije glavne skupine: "Märchen" i "sagen". To su njemački izrazi za koje ne postoje točno engleski ekvivalenti. Prvi je i jednina i množina, a prevodi se kao "bajka". Opisani događaji su bezvremenski, u neodređenom mjestu, bez namjere da se shvate kao istinite. Sage su "legende", koje pričaju o nečem što se doista trebalo dogoditi u određenom vremenu i mjestu. Danas su im slične priče o nadnaravnim bićima iz NLO-a (Oscar Wilde). Osim tih priča, suvremene bajke pričaju se kroz stripove, crtane, animirane i SF filmove, a u posljednje vrijeme internetom i kroz blogove ("Web log"), foto i video-sučelja, i tzv. interaktivnu fikciju, pa su tako suvremeni pripovjedači postali bloggeri. Oni govore o aktualom društvenom životu, dijeleći osobne priče sa svima. Tako se prevladavaju ograničenja i dimenzionalnosti medija. Moderni autori koriste bajke kako bi dodali nešto fantastično ili multikulturalno u suvremeni diskurs, prilikom obrade nekih aktualnih pitanja ili psiholoških drama. Klasične bajke trpe i određene kritike npr. u odnosu na feministički pogled zbog stava da su u centru priča junačke muške figure, a ženski likovi se uglavnom prikazuju kao "djeve u nevolji". Zbog toga neke klasične bajke dobivaju pripovjedna preinačenja npr. u kojim prinčez spašava kralja (Robert Munsch. Princess) (24).

Razlikujemo usmene, narodne bajke (poput Panchatantra na Pentamerone) i pisane, književne bajke ili Kunstmärchen. Prve bajke postoje tisućama godina prenošene s koljena na koljeno, ali i među različitim zemljama, naravno uz prilagodbe, tako da je teško utvrditi njihovo izvorno porijeklo. Etnografi su pronašli slične priče u Europi, Africi, Americi i Australiji.

Takve bajke proistekle su iz drevnih običaja i uobičajenih ljudskih iskustava i stoga se mogu pojaviti zasebno u mnogo različitih zemalja. Zapravo bajke i nisu imale fiksni oblik, bez obzira na književni utjecaj, jer su je pripovjedači stalno mijenjali za trenutne potrebe. Slično su činili i braća Grimm. Oni su među prvima bili skupljači narodnih usmenih bajki, koje su pokušali zapisati i pritom sačuvati

obilježja usmene priče, no ipak su one u pisanom obliku ipak pretrpjele izmjene, zbog stilske literarnog učinka, kako bi bile više prihvatljive, popularne i bolje se prodavale. Najstarija poznata pisana bajka proistekla je iz starog Egipta (1300 godina prije nove ere), u Grčkoj ih je pisao Ezop (600 g. prije nove ere), potom se pojavljuju u starom Rimu (100-200 g. prije nove ere npr. Amor i Psiha), u Indiji Panchatantra (200-300 g. nove ere). Arapska zbirka čarobnih priča 1001 noć datira iz 1500. g. nove ere. U Kini su autori taoistički filozofi Liezi i Zhuangzi koji prepričavaju bajke u svojim filozofskim djelima. Aluzije na bajke pojavljuju se i u radovima Geoffrey Chaucera (The Canterbury Tales) i Williama Shakespearea. U zapadnoj književnosti 16 i 17 stoljeća kod Giovannija Francesca Straparole (Italija, 1550 i 1553), u Napolitanskim pripovijestima Giambattista Basile (Napulj, 1634-6), u Rusiji ih piše Alexander Afanasyev (1866), u Norveškoj Christen Asbjørnsen i Moe Jørgen (1845), u Rumunjskoj Petre Ispirescu (1874), u Engleskoj Josip Jacobs (1890), u Japanu je bajke skupio u zbirku Yei Theodora Ozaki (1908), a Jeremija Curtin je u USA prikupio irske tradicionalne priče (1890). Bajke su bile popularne među pripadnicima gornje klase u Francuskoj u 17. stoljeću, npr. La Fontaine i Charles Perrault (1697. su nastale Uspavana Ljepotica i Pepeljuga). Istovremeno, pisci kao što su Hans Christian Andersen i George MacDonald nastavljaju tradiciju književne bajke (24).

Najčešći motivi i karakteri u bajkama su upravo progonjeni junaci ili junakinje, braća i sestre ili drugi ženski likovi, djedovi i očevi, majke i ljubomorne maćeha, čarobni pomoćnici (često vile, ptice ili životinje). Junaci se moraju dokazati prije nego osvoje nasljedstvo ili drugu nagradu. Setovi fraza koje se koriste u bajkama mogu se odrediti kao "teme", koje su uglavnom univerzalne i tako postavljene da u slijedu akcija strukturiraju priču. Takva je tema npr. ponavljanje, npr. "pravilo tri" (tri brata, tri načina pokušaja, tri zagonetke, tri kruške...), od kojih treće ponavljanje uglavnom donosi uspješno rješenje problema. Ili tema kada se heroja upućuje na opasno mjesto, preoblači se, ali ga odmah prepoznaju i postaje junak, koji ima saveznike koji iznenada prikazuju neočekivane izvore vještina ili inicijative. Teme ne pripadaju određenoj priči, već se mogu naći s manje ili više varijacija u različitim. Teme su montažni dijelovi za gradnju priče, ili predstavljaju univerzalne istine bazirane na ritualima ili vjerske, ili arhetipske psihičke istine. Također možemo identificirati i pripovjedne izraze u obliku setova određenih fraza koje su poznate od Homera i najstarijih priča (npr. rumena zora, vino tamno kao more"). Bajke se mogu analizirati prema sadržaju i značenju, kao povijesni dokumenti koji objašnjavaju prastare običaje ili psihološkom analizom prema Freudu i Jungu. Npr. Perrault u Pepeljugi naglašava važnost socijalnih veza na način da pokazuje učinak negativnih odnosa (maćeha i zle sestre) i pozitivnih (kuma dobra vila), bez koje ljepota i karakter Pepeljuge ne bi bili korisni za nju. Ambivalencija iskazana kroz polovine (jabuka pola otrovna pola zdrava, sunce i mjesec). Povijesno objašnjenje za pojavu lika zle maćeha je činjenica o čestim smrtima mnogih žena na porodu i ponovnoj ženidbi muževa koja se uglavnom događala iz koristoljublja, koje je donosilo i natjecanje maćeha i djece za nasljeđe.

Izvorno su odrasli bili prva publika za bajke, a tek potom u 19. i 20. stoljeću u vrijeme viktorijske ere to postaju djeca. U tom smislu su i promijenjene, uz uklanjanje npr. seksualnih referenci, nasilja, kanibalizma, a naglašavanjem moraliziranja kako bi poslužile za lakši odgoj djece, a kasnije – tržištu (24).

Psihoanalitičari, poput Brune Bettelheima smatraju da izvorne stare bajke govore o arhaičkim intrapsihičkim konfliktima, pa kritizira ove promjene, nakon kojih je oslabljena njihova korisnost za djecu i odrasle kao simbolički načine rješavanja problema (25).

Literatura:

1. Pripovijedanje. URL:<http://en.wikipedia.org/wiki/Storytelling>.
2. John J. Boyer. Bible Storys Therapy. godtouches Digital Ministry, Inc., 2004. URL: <http://www.godtouches.org/index.html>.
3. Bruner J.S. Life as narrative. Soc Res 1987;54(11):32.
4. Herceg M. Hasidske priče. Teovizija, Zagreb, 2008.
5. Mindoljević A. Mali rječnik psihodrame. Hrvatsko psihodramsko društvo, www.psihodrama.hr., Zagreb, 2007.
6. Rabinowitz S, Maoz B, Weingarten M, Kasan R. Listening to patients' stories. Storytelling approach in family medicine.
7. Šimunović D., Škrbina D. Radna terapija u psihijatriji. Medicus. 2004.13(1). 101-105.
8. Moyers, P. A. (1999). The Guide to Occupational Therapy Practice. American Journal of Occupational Therapy, May/June 53(5), 247-321.
9. Borovečki A., Đud-Brdar K, Grubišić-Ilić M. Osvrt na ulogu biblioterapije u radu s psihotraumatiziranim osobama. II hrvatski kongres vojne medicine. Zbornik sažetaka. Zagreb, Sheraton Hotel 20.-22.listopad 2005. god., Str. 83.

10. Rijavec M., Miljković D. Pričaj mi priču. IEP-D2, Zagreb, 2004.
11. Albert Bates Lord Center for Studies in Oral Tradition. Columbia. URL: <http://journal.oraltradition.org>.
12. Meneghel SN, Iñiguez L. Storytelling: discursive practices and gender violence. *Cad Saude Publica*. 2007 Aug;23(8):1815-24.
13. Kleinman A. The illness narratives: suffering, healing, and the human condition. New York:Basic Books, 1988.
14. Bruner JS. Actual minds, possible worlds. Cambridge, Mass: Harvard University Press,1986.
15. Peña ED, Gillam RB, Malek M, Ruiz-Felter R, Resendiz M, Fiestas C, Sabel T. Dynamic assessment of school-age children's narrative ability: an experimental investigation of classification accuracy. *J Speech Lang Hear Res*. 2006;49(5):1037-57.
16. Cangelosi PR, Sorrell JM. Storytelling as an educational strategy for older adults with chronic illness. *J Psychosoc Nurs Ment Health Serv*. 2008 Jul;46(7):19-22.
17. Galoić Cigit B. Klinička bolnica "Sestre milosrdnice" Zagreb. URL:<http://klub.posluh.hr/droga/galoic.htm>.
18. Kandić Splavski B. Paučica. Izvori, Zagreb, 2008.
19. Vranješ Vargović D. Pužodrom. Matica Hrvatska, Virovitica, 2004.
20. LC Vereucha. Bajkama do stvarnosti-igračka za prijatelja. URL:<http://www.lions-vereucha.hr/ieNews/?ID=0&stranica=4>.
21. Johnson C. Story Therapy™ . URL:// <http://www.ohmind.com/aboutcourtney.aspx>.
22. Kovač D., Tetarić Prusec M., Koić E., Per-Kožnjak J., Vandija R. Dokumentarni film "TUNEL". Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Uprava za odnose s javnošću i informiranje, Služba za nakladništvo. Virovitica, Zagreb: 2002. II hrvatski kongres vojne medicine. Zbornik sažetaka. Zagreb, Sheraton Hotel 20.-22.listopad 2005. Str. 106.
23. Borovečki A, Kozarić-Kovačić D. Filmoterapija – dijagnostička i terapijska metoda u radu s psihotraumatiziranim osobama. Klinička bolnica Dubrava, Odjel psihijatrije, Referentni centar Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi za poremećaje uzrokovane stresom, Regionalni centar za psihotraumu Zagreb. II hrvatski kongres vojne medicine. Zbornik sažetaka. Zagreb, Sheraton Hotel 20.-22.listopad 2005. Str. 84.
24. Wikipedia, the free encyclopedia. Bajke. Fairy tale. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Fairy_tale.
25. E. Koić. "Svi smo mi Hamleti...".ZAREZ, VIII/181, 01.lipnja 2006. 2,6.,str. 26-27. URL: <http://www.zarez.hr/181/temabroja4.htm>.